

UDK: 821.512.133

Maxsumaxon DEHQONOVA,
FDU adabiyotshunoslik kafedrasida katta o‘qituvchisi, PhD
E-mail: maxsumadexqonova@gmail.com

FDU professori, f.f.d A.Sabirdinov taqrizi asosida

HIKOYALAR TAHLILIDAGI O‘ZIGA XOSLIKLAR

Аннотация

O‘zbek hikoyachiligi bo‘yicha 80-90-yillar adabiy tanqidchiligida qator maqola, taqrizlar yozildi. Hikoyalar bo‘yicha qator tadqiqotlar olib borildi. Maqolada shu davrda yaratilgan ilmiy izlanishlar xususida mulohazalar berilgan. Davr adabiy tanqidchiligiga nazar tashlangan.

Kalit so‘zlar: XX asr 80-90-yillar adabiy tanqidchiligi, o‘zbek hikoyachiligi, davr adabiyotshunosligi, yutuq va kamchiliklar, qayta baholash.

CHARACTERISTICS IN STORY ANALYSIS

Annotation

A number of articles and reviews were written on Uzbek storytelling in literary criticism of the 80s and 90s. A number of studies have been conducted on stories. The article gives comments on the scientific researches created during this period. The literary criticism of the period is looked at.

Key words: literary criticism of the 80s-90s of the 20th century, Uzbek storytelling, literary studies of the period, achievements and shortcomings, re-evaluation.

ХАРАКТЕРИСТИКИ В АНАЛИЗЕ ИСТОРИИ

Аннотация

По узбекскому сказительству в литературной критике 80-90-х годов написан ряд статей и рецензий. По историям был проведен ряд исследований. В статье даются комментарии к научным исследованиям, созданным в этот период. Рассматривается литературная критика того периода.

Ключевые слова: литературоведение 80-90-х годов XX века, узбекское повествование, литературоведение того периода, достижения и недостатки, переоценка.

Kirish. XX asrning 80-90-yillari o‘zbek adabiy tanqidchiligida nasriy asarlarni o‘rganish borasida yangi izlanishlar davri bo‘ldi. Bu davr tanqidchiligida Xomil Yoqubov, Matyoqub Qo‘shjonov, Izzat Sulton, Laziz Qayumov, Ozod Sharafiddinov, Naim Karimov, Umarali Normatov, Ibrohim G‘afurov, Yo‘ldoshxo‘ja Solijonov, Dilmurod Quronov, Abdug‘afur Rasulov, Hamidulla Boltaboyevlar asar tahlilida qator yutuqlarga erishdi. “90-yillarning boshlaridayoq Qodiriy hayoti va ijodiga bog‘liq haqiqatlarni to‘la tiklash, asarlarini badiiy-estetik mezonlar, tamoyillar asosida qayta baholashga jiddiy e‘tibor berila boshlandi. Bunda adabiy tanqid jahon adabiyotshunosligi va tanqidchiligiga xos ilg‘or metodologik tamoyillarga tayanadi, xorijda shakllangan qodiriyshunoslik, fitratshunoslik va cho‘lponshunoslikning yetakchi kontsepsiyalarini o‘rganish orqali e‘tiborli jihatlarni ijodiy o‘zlashtirish yo‘lidan boradi” [1]. O‘zbek adabiy tanqidchiligida, xususan, 80-90-yillar tanqidchiligida hikoya janri ham atroflicha o‘rganilgan. Gazeta va jurnallarda chop etilgan ilmiy maqolalarda, alohida yozilgan tadqiqot ishlarida hikoya janri tadqiq etilgan. “Hozirjavob janr imkoniyatlari ayni shunday keskin burilish davrlarida ko‘zga tashlanishi, 80-yillarning ikkinchi yarmi va 90-yillarning avvalidagi o‘zbek adabiyoti misolida ham bu yaqqol o‘z isbotini topdi. Bu davr o‘zbek adabiyotini, asrimiz boshidagi uyg‘onish hodisasiga qiyosan, “ikkinchi katta uyg‘onish davri adabiyoti” deyish mumkin” [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Shu yo‘nalishdagi tadqiqotlardan yana biri tanqidchi Ibrohim G‘afurovning “Prozaning shoiri” [4] nomli ijodiy ocherkidir. Unda Said Ahmadning “Iqbol chiroqlari”, “Muhabbatning tug‘ilishi”, “Muhabbat”, “Sevgingga sodiqman”, “Bahor suvlari”, “Xotin”, “Mehribon”, “To‘lqinlar” kabi hikoyalarini tahlil qiladi. Bu hikoyalarda inson kechinmalari, oilaviy masalalar, urush oqibatlarini kabi muammolar hal etilgan. Tanqidchi fikricha, uning hikoyalari qahramonlari poklik, vafodorlik, samimiyluk kabi tuyg‘ular bilan yo‘g‘rilgan. Ibrohim G‘afurov yozuvchining “Muhabbatning tug‘ilishi”, “Muhabbat” hikoyalarini tahlil qilish jarayonida quyidagi mulohazalarni keltiradi: 1. Personajlar holati, vaziyatining o‘ta yorqin ifodasi. 2. Harakat ketma-ketligi, izchilligining uzluksiz, tabiiy ro‘yobga chiqarilishi. Yozuvchi hayotning chizmasini yorqin ifodalaydi va bunga kitobxonni ishontira oladi. Hikoya qahramonlarining holati kitobxonga yaqinlashadi. Olim Said Ahmadning “Ko‘klam taronalari” hikoyasini ham yuqori baholaydi. Uningcha, bu hikoya orqali yozuvchi yangi yo‘nalishni boshlab bergan. Ya‘ni inson baxtini, yashash baxtini aniq chizib bergan. Umuman olganda: “Urush va inson qismatlari haqida hikoya qiluvchi bu asarlar ruhiy teranligi, dardli, ammo juda yorqin qo‘shiqday jaranglashi bilan o‘zbek prozasida yangilik bo‘ldi” [4]. Shu o‘rinda yozuvchining qator hikoyalari bo‘lishiga qaramay, hikoyachilikda Abdulla Qahhor kabi o‘rin egallamaganligi bizni o‘ylantiradi. Nazarimizda,

mavzu va tasvir jihatidan yetuk bo'lgan ushbu hikoyalar "Ufq"ning zalvori ostida ko'rinmay qolgandek tuyuladi. Tanqidchi yozuvchi hikoyalarini izchil tahlil qilgan va ijobiy baholagan. "Uning asarlari o'zbek xalqi hayotida yuz bergan ulug' o'zgarishlarni, yangi muhitda yangi ong paydo bo'lishi jarayonlarini aks ettiradi. Said Ahmad prozani shoir kabi yozadi. Bu – lirik proza. U insoniy kechinmalarga, ma'naviy to'qnashuvlarga nihoyatda boy" [4].

Tadqiqot metodologiyasi. XX asrning 60-80-yillarida *Abdulla Qahhor ijodi ko'plab tanqidchilarning e'tiborini tortgan. Xususan, Matyoqub Qo'shjonovning bir qator tanqidiy ishlari ham uning ijodiga bag'ishlangan. Bizga ma'lumki, Matyoqub Qo'shjonovning tanqidiy qarashlari shakllanishida rus adabiyoti tanqidchiligi katta o'rin tutadi. Uning tanqidiy ishlarida, avvalo, asar haqida ma'lumot beriladi. Bu V.Belinskiyga xos yo'l tanlanganini anglatadi. Tanqidchi, asosan, yozuvchilarning xarakter yaratish mahorati, uning shakllanishi, shu bilan bir qatorda, syujet, kompozitsiyasining muammolarini ham tahlil etib boradi. Tanqidchining "Hayot va nafosat" [5] nomli tadqiqotida Abdulla Qahhor hikoyalari tahlil qilinadi. Yozuvchining fojeaviy taqdirini tasvirlash mahorati borasida yozuvchining dalillash san'atiga ham alohida to'xtaladi. Jumladan, "Anor" hikoyasida siyosiy-ijtimoiy masalalar fojiasining yuzaga chiqishida asosiy sabab bo'lsa-da, yozuvchi buni yaqqol ko'rsatmaydi. U oddiy inson hayotidagi fojeiylikni tasvirlash orqali uning ortida katta fojialar borligini tasvirlab bera oladi. Bundan tashqari, tanqidchi yozuvchining detal orqali qahramon holatini tasvirlashiga ham e'tibor qaratadi. Hikoya Turobjonning yaktagi eshik zulfiga ilinib tirsakkacha yirilishidan boshlanadi. Yozuvchining mahorati Turobjonning kambag'alligini ko'rsatishida emas, balki mazmunga mos detal ishlatganida ekanligini ta'kidlaydi. Munaqqid fikricha, yozuvchi ushbu detallarni ishlatmaganida, kitobxon Turobjonning fojiasiga ishonmagan bo'lar edi. "Dahshat" hikoyasida esa yozuvchi peyzaj orqali fojiani ochib beradi. Tanqidchi yozuvchining o'ziga xos uslubini shunday baholaydiki, bu fikrdan adibning ustozlaridan ortiq emasligi va juda quyida ham emasligini anglash mumkin. Tanqidchining fikricha, hikoyada o'lim yo'q, biroq o'limdan og'irroq holatlar mavjud. Yozuvchi oddiy oilaviy masalalar doirasida o'limdan og'irroq fojiani ko'rsata olgan va shu o'ringa "O'lgan kunlar" romanidagi fojeliq ifodalanishini "Anor" hikoyasiga qiyoslaydi. Abdulla Qodiriy fojiani dalillash uchun juda ko'p voqealarga murojaat qilgan: jaholat, davrning ilg'or kishilari, qoloqlik, o'zaro urush Abdulla Qahhor esa, ijtimoiy masalalarni oddiy oilaviy ahvoli yomon kichik oilaning muammosi ortiga yashiradi va fojiani kichik voqelik orqali bo'rttirib ko'rsata oladi. Tahlillardan ko'rinadiki, tanqidchi asarga sinchkovlik bilan yondasha olgan. M.Qo'shjonov "Anor" hikoyasi tahlilida Umarali Normatovning bir qator kamchiliklarni ko'rsatadi. Munaqqidning ta'kidlashicha, hikoyada voqealar to'liq tasvirlanmagan. Hikoya uchun tanlangan kichik bir voqealikdan katta ma'no chiqariladi. Biz voqealarning qolgan qismini his qilamiz. Bizningcha, Umarali Normatov mavzuning muhimligini inobatga olgan bo'lishi mumkin. Tanqidchi "Anor" hikoyasini A.P.Chexovning "Kulfat" hikoyasiga qiyoslaydi. Unga ko'ra, hikoyalardagi mazmun bir-biriga o'xshaydi.*

Tahlil va natijalar. Ikki hikoyada ham nochor oila tasvirlangan, ikki oilaning ayoli ham vafot etadi. Tanqidchining ta'kidlashicha, har ikki hikoyada ham er ayoli oldidagi o'z vazifasini bajara olmaydi. Ammo milliylik jihatidan bu hikoyalar farq qiladi. Bundan tashqari, Matyoqub Qo'shjonov yozuvchining detallardan ustalik bilan foydalaniganini ham alohida ta'kidlaydi. Bu detallar qahramonning nochor holatini ochib berishga xizmat qilgan. Ularning ba'zisi hikoyada o'z

vazifasini o'tab bo'lgach, chiqib ketadi. "Abdulla Qahhor xarakterlarni tasvirlashda o'z talant yo'nalishiga muvofiq birinchi galda ifodali detallar topadi va ulardan unumli foydalanadi. "Anor"dan mana shu badiiy detallarni olib tashlaydigan bo'lsangiz, u sayoz hikoyalardan biri bo'lib qolar edi" [10.15]. Haqiqatan ham, detal asarning g'oyasini, yozuvchi maqsadini, asar fojiasini ochib beruvchi unsurdur. Munaqqidning fikricha, yozuvchi hikoyalarda aks etgan voqealarni o'zi kuzatgan hayotiy hodisalar asosida yaratadi. Tanqidchi A.Qahhorning "Dahshat" hikoyasi haqidagi tahlillarida yozuvchining xalq og'zaki ijodi materiallaridan unumli foydalaniganini qayd etadi. Yozuvchi o'z maqsadini amalga oshirish uchun peyzajdan unumli foydalangan. Ammo ba'zi yozuvchilar kabi tabiat tasviriga berilib, asosiy mazmundan chetga ham chiqib ketmagan. "Peyzajga nisbatan Abdulla Qahhor xasis yozuvchilardan. U o'rinli-o'rinsiz ravishda asarga tabiat tasvirini kirita bermaydi" [5.19]. Tanqidchi yozuvchining haqiqiy bahosini bera olgan. Uning fikricha, yozuvchining bu hikoyasi tasvir uslubi bilan boshqa hikoyalardan tubdan farq qiladi. Bizning fikrimizcha ham, yozuvchi hikoyada tabiat tasvirini o'ziga xos uslubda yarata olgan. Yozuvchi hikoyaning boshidanoq kitobxonni dahshat ichiga olib kira boshlaydi va bu qo'rquvni hikoyaning so'ngigacha saqlab qoladi. Adib tabiat tasviri va qahramon tasvirini bir-biriga shunday yaqinlashtiradiki, natijada voqealar fonida haqiqiy "dahshat" yaraladi. Pixillagan, uvillagan, chiyillagan shamol, qat'iyatli, qo'rqmas Unsin bilan uyqashib ketadi. Uning paranjisini yechishga urinayotgan shamol esa Unsinni ortga qaytarish uchun bahs boylagan go'yo. Chiyillab uning qalbiga qo'rquv solayotgandek, go'yo. Osmondagi kir uvada ham Unsinga qarshi. Uni vahimaga solish uchun nur o'rniga kir uvada bo'lib ko'rinayapti. Matyoqub Qo'shjonov hikoyalari tahlilida bir jihatga e'tibor qaratmaganini ko'rishimiz mumkin. Hikoyadagi tasvirlar ostida o'sha davr siyosiy tuzumining ko'rinishi ham aks etgan. Unsin ozodlik kurashchisi bo'lsa, kir uvada – tuzum boshqaruvi, ko'r oydin – siyosat, uvillagan shamol – mustamlaka tuzumga xizmat qilgan o'zbek amaldorlaridir. Hikoyadagi tabiat tasviri to'laligicha davr muhitini ochib bergan. Ya'ni Unsin – oxirgi ilinjidan ham ayrilgan xalq. U o'lim sari ketayotganini biladi, kuzak shamoli – xalqni xazonrezgiga aylantirgan kuchli mustamlaka siyosati.

Albatta, bu fikrlarimizni M.Qo'shjonovdek sinchkov tanqidchi ham o'z vaqtida his etgan. Ammo mustaqillikdan avvalgi nashrlarda barcha fikrlar ham chop etilmagan. Qiziqarli jihati shundaki, hikoyada keltirilgan maymun haqida tanqidchi biror fikr bildirmagan. Hozirgi kun o'quvchisi uchun qiziq bo'lgan savolga (maymun Dodashnikimi yoki Unsinning xayoli?) javob uchramaydi. Bizning fikrimizga, Dodashnik maymuni bo'lmagan. Uning qanday razil odam ekanligini tasvirlash uchun yozuvchi Unsinning xayoli orqali qahramonning salbiy bo'yoqdorlikni oshirgan. Shu bilan birga, Unsinning kundoshi Nodirmohbegimning "bu uyni yelkamning chuquri ko'rsin" degan fikri ham tanqidchining e'tiboridan chetda qolgan. Fikrimizcha, yozuvchi o'z maqsadini oilada o'z o'rniga ega bo'lgan, katta ayol bo'la turib, xonadonni tark etishga jazm etgan Nodirmohbegim obraziga kiritib yuborgan. Ya'ni erk uchun kimdir kurashsa, uning ortidan bir qancha insonlarga ozodlik nasib etadi. Hikoyadagi erkinlik uchun kurashgan Unsin garchi qurbon bo'lsa-da, Dodashnikning zulmat qoplagan uyidan Nodirmohbegim ozod bo'lib chiqib ketadi (albatta, mustaqillik uchun kurashishda xalqning bir qismi qurbon bo'lishi mumkin, qurbonlar kurashidan keyin esa butun bir xalq ozod bo'lishi mumkin). Matyoqub Qo'shjonov hikoyani izchil o'rgangan bo'lishiga qaramay, ba'zan tahlillarda Sho'ro davri ijtimoiy-siyosiy talablaridan chiqqa olmaslik holatlari ham seziladi. Lekin shunga qaramasdan, tanqidchining ilmiy manbalari o'sha davr adabiyotshunosligi

uchun katta yutuq edi. Chunki nasriy asarlar keng, chuqur va atrofficha o'rganilib, tanqidchilikning adabiyotimiz rivojidadagi muhim o'rni asoslab berildi. Bu o'rinda Abdulla Qahhor hikoyalari sinchkovlik bilan tahlil etgan tanqidchimizning xizmatlari katta ekanligini unutmash zarur. Bir so'z bilan aytganda, olimning mazkur monografiyasi adabiyotshunoslikdagi eng muhim tadqiqotlardan biri sifatida alohida e'tiborga va tahsinga loyiq.

Yuqorida Umarali Normatovning "Anor" hikoyasini A.P.Chexovning "Kulfat" hikoyasiga qiyoslaganini keltirgan edik. Unga ko'ra, hikoyalardagi mazmun bir-biriga yaqinligi aytilgan. Biz ham Abdulla Qahhorning "Dahshat" hikoyasini A.P.Chexovning "Garov" hikoyasiga qiyoslashga harakat qildik. Ikki hikoya ham kuz fasli bilan boshlanadi. "Garov" hikoyasi "kuzning qorong'u tuni", "Dahshat" hikoyasi esa "kuzak shamoli" tasviri bilan boshlanadi. "Garov" hikoyasining qahramoni keksa bankir o'n besh yil muqaddam uyida bo'lgan ziyofatini va unda o'lim haqida bo'lib o'tgan suhbatni eslaydi. Xuddi shu voqea "Dahshat" hikoyasida ham takrorlanadi. Suhbat chog'ida Nodirmohbegim rahmatli dadasi aytib bergan hikoyani eslaydi. Keks bankir uyidagi ziyofatda o'lim va qamoqxonaning ustida bahs boshlanadi. Kimdir o'lim va kimdir qamoqxonani afzal bildi. Keks bankir o'limni tanladi. Uning fikriga ko'ra, qamoqda azob chekishdan bir zumda o'lgan ma'qul. Davrada o'tirgan yigirma besh yoshli yurist yigit uning qarshi o'laroq, insonni o'lishidan hayot afzalligi, qamoqxonada bo'lsa ham, tiriklik muhimligini aytadi. Bundan g'azablangan bankir stolni mushtlaydi. Shunda ikkovlari o'rtasida garov tikiladi. Bankir ikki million, yurist esa ozodligini garovga qo'yidilar. "Dahshat" hikoyasida Dodhoh esga olgan hikoyada ham bir mehmonxona yigitlar o'rtasida bir qo'y evaziga Asqarponsotning go'riga pichoq sanchish ustida garov bog'lanadi. Buni eshitgan Dodhohning kichik xotini Unsin "O'lsin, nokas odam ekan, bitta qo'yni deb... Koshki arziydigan narsa bo'lsa!", deydi. Dodhohning bundan g'azabi chiqadi. Bu keksa bankirning g'azabi bilan o'xshash edi. Unsin esa yigirma besh yoshli yuristni eslatadi. Unsin ozod bo'lish uchun garovga rozi, yurist esa hayotning naqadar katta ne'mat ekanini isbotlash uchun garov o'ynagan. O'n besh yilga qamoqqa hukm qilingan yurist muddati tugagan kun puldan voz kechadi. U shu yillar mobaynida o'qigan kitoblari asosida hayotining mazmunini yanada aniqroq tushunib yetadi. Garovga qo'yilgan pul inson uchun arzimas ekanini his etadi. Eng muhimi u bankirning pulni hech qachon bera olmasligini ham anglagan edi. Qamoqxonaga yirigma besh yoshli yurist bo'lib kirgan yigit, shart yakunida dunyoni anglagan donishmand bo'lib chiqadi. Unsin esa shartni bajaradi, ammo uning hayoti yakun topadi. Hikoyalar mentalitet, milliylik jihatidan farqlansa-da, mavzu, g'oya jihatidan A.Qahhor hikoyalari A.Chexov hikoyalari yaqin turadi. Ayni yuqorida qiyoslagan hikoyalimiz fikrimizning isbotidir.

Qozoqboy Yo'ldoshevning "Shaxsni tasvirlash bosh maqsad" maqolasida 80-yillar prozasining eng muhim belgisi shaxsni tasvirlash ekanini aytadi. Uningcha, turg'unlik yillari adabiyotda muammoni ko'tarib chiqish, insonni tasvirlash asosiy maqsad deb aytilsa ham, shaxsni emas, uning mehnatini birinchi o'ringa olib chiqish, insonni ishchi kuchi deb qarash avj olgan. Nasriy asar g'oyasini topish, undan so'ng obrazlarni shu g'oyani ochishga xizmat qilish-qilmasligini aniqlash adabiyotshunoslikning asosiy vazifasiga aylangan. Yana shuni ta'kidlaydiki, 80-yillar nasriga xos bir xususiyat badiiy jihatdan puxta bo'lmagan yaroqsiz asarlarning keskin kamayganligidir. Shuningdek, o'quvchilar saviyasining va adabiyotning oldiga qo'yilayotgan talablar ortayotgani bilan ham alohida ahamiyat kasb etadi, shaxsni tasvirlash 80-yillar prozasiga xos xususiyatlardan yana biri ekanligini qayd etadi. O'zi fikrlarini dalillash maqsadida Shukur Xolmirzayevning hikoyalari

murojaat qiladi. Yozuvchining shaxs haqidagi qarashlari "Yashil Niva", "Ustoz", "Xumor" hikoyalari shaxs taqdiri va shaxs qismati, uning iztiroblari, o'ylari orqali yetkazib beriladi. Ayniqsa, "Yashil Niva" hikoyasida qahramon o'zining shaxs ekanligini unutmagan bir obraz sifatida tasvirlanadi. "Ustoz" hikoyasida insoniy qiyofasini yo'qotgan ustozning kirdikorlari fosh etiladi. "Xumor" hikoyasida esa qahramon lavozimparastlar yaratgan vaziyatning qurboniga aylanardi. Uning fikricha, Shukur Xolmirzayevni shaxs ruhiyati, uning turfa tabiati, hatti-harakatlari silsilasi qiziqtiradi. Asqad Muxtorning "Chodirxayol", Zohir A'lamning "Afandining qirg bir pashshasi" kabi hikoyalar ham shaxs tasviridagi muhim asarlardir. Umuman olganda, tanqidchi 80-yillar nasrida yangilik sifatida kirib kelgan shaxs tasviri masalalarini tahlil etadi. Adabiy tanqidchilikda Cho'lpon hikoyalari ham keng tadqiq etilgan. Xususan, Salohiddin Mamajonovning "Cho'lponning nasriy ijodi" [11.3-9] maqolasida Cho'lponing "Qor qo'ynida lola", "Qurboni jaholat", "Duxtur Muhammadyor", "Oydin kechalar", "Nonvoy qiz" hikoyalari tahlil qiladi. Yozuvchi har bir hikoyasiga o'z g'oyalarini singdirib yuboradi. Olimning tahlillariga ko'ra, Cho'lponing keyingi hikoyalari fojiviylik, lirizm yuqori. Bu uning tasvirida, mubolag'alarida, o'xshatishlarida yaqqol seziladi. Shuningdek, Ninel Vladimirova ham "Cho'lpon – hikoyanavis" [11.13-17] maqolasida yozuvchi hikoyalari tahlil qiladi. Uning fikricha, Cho'lpon shoir sifatida nom qozondi va shu poetik asos uning hikoyalari yaqqol aks etdi. Hikoyalardagi musiqiylik, ifoda shoirlikka oid xususiyatlaridandir. Uning qahramonlari ojiz, baxtsiz, o'zini himoya qila olmaydigan, hukmronlikdan uzoq insonlardir. Shu ojiz qahramonga juda katta yuk quyilgan. Qayd etilishicha, adibning hikoyanavisligi yangi o'zbek adabiyotining shakllanishida ahamiyatli bosqichdir. Cho'lpon hikoyalari tahlilida Ozod Sharafiddinovning tahlillari ham o'ziga xos. Uning "Cho'lponning kichik nasriy asarlari" maqolasi [13.7-13] da yozuvchi hikoyalari tahlil qilinadi. "Qor qo'ynida lola", "Oydin kechalarda", "Nonushta", "Gavharoy" hikoyalari mushtarak xususiyatlari shundaki, o'zbek ularda ayolning o'tmishdagi huquqsiz hayotiga e'tibor qaratiladi. Hikoyalarda orzularga limmo-lim, ammo uni aytishga ham urinmagan mute ayollar tasvirlanadi. Bu hikoyalarning 60-70-yillardagi o'zbekona urf-odatlar, rasm-rusumlar haqida boy material ekanligi ta'kidlanadi. Cho'lpon hikoyalari oddiy insonlar taqdiri oddiy voqealar orqali ifodalangan bo'lsa-da, hayotiyli, haqqoniyli bilan muayyan estetik qimmatga ega ekanligiga tanqidchi alohida e'tibor qaradi. Albabatta, Cho'lpon ijodiga ijobiy xulosalarni bera oladigan tahlillar 90-yillarda keng tus oldi. Mustaqillik yillaridan keyin Cho'lpon hikoyalari ham qayta tadqiq etildi. Uning "Oydin kechalarda" hikoyasida milliy ruhning ifoda etilishi, badiiy voqelikka turli nuqtalardan qarash, "Nonushta" hikoyasida esa "naturalistik adabiyotga xos tasvir manerasi", "konsepsiyani kompozitsiya vositasida ifodalash" kabi masalalar [14.282] Dilmurod Qur'onovning dissertatsiyasida ko'rib chiqildi.

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, 80-90-yillar adabiy tanqidchiligidagi hikoyalar o'rganilishi va uning ilmiy manbalari boyidi: "XX asrning oxirgi o'n yilliklarida hikoyanavislik rivoji jadal sur'atlar bilan o'sib bordi. Bu holat bir tomondan ayrim yozuvchilar ijodida an'analar va qadriyatlarga xos xususiyatlarni o'zlashtirib, zamonaviy hikoyalar yaratishlarida namoyon bo'lgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, shu adiblar qo'llayotgan metodlarda namoyon bo'ldi. XX asrning 80-90-yillarida zamonaviy adiblar tomondan realistlik metod bilan bir qatorda, modernistik metodning ham keng qo'llanilishi kuzatila boshlandi. Bu davrda (80-90-yillar), adabiyot maydoniga iste'dodli yozuvchilar guruhi kirib keldi. Hikoyanavislik esa yangi-yangi

mavzular, yangi shakllar bilan boyidi" [15.] Ayniqsa, realizmdan modernizmga o'tish natijasini adabiyotga badiiy asarlarga yangi g'oya va yo'nalishlarning kirib kelishi kuzatilgan bo'lsa, adabiyotshunoslik, adabiy tanqidchilikda esa

yangi yo'nalishdagi tadqiqotlar sonining ortishiga sabab bo'ldi. O'zbek adabiyotshunosligida hikoyalar tahlili turlicha ko'rinish oldi.

ADABIYOTLAR

1. Назаров Б, Расулов А, Аҳмедова Ш, Қаҳрамонов Қ. Ўзбек адабий танқиди тарихи. – Тошкент: Tafakkur qanoti, 2012. – Б.241.
2. Досмухамедов Х. Ҳозирги ўзбек ҳикоячилигида бадий тафаккурнинг янгилиниши (80-йилларнинг иккинчи ярми ва 90-йилларнинг аввалидаги ҳикоялар мисолида): Фил.фан.номз....дисс.... – Тошкент, 1995. – Б.5.
3. Султонова М. Оила ва ёзувчи // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980, № 5. – 32 - 38 б.
4. Ғофуров И. Прозанинг шоири. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981. – 158 б.
5. Қўшжонов М. Ҳаёт ва нафосат. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1970. – 155 б.
6. Қўшжонов М. Абдулла Қаҳҳор маҳорати. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1988. – 230 б.
7. Аҳмад Аъзам. Ҳикоя сеҳри. Ҳаёт кўзгуси. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1984. – Б. 304-314.
8. Шарафиддинов О. Абдулла Қаҳҳор. – Тошкент: Ёш гвардия, 1988. – 255 б.
9. Абдуллаев О. Ҳикояда ҳаёт нафаси. Ҳаёт кўзгуси. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1984. – 390 б.
10. Сагторова Г. 90-йиллар ўзбек ҳикоячилигида миллий характер муаммоси (Ғ.Ҳотам, Х.Дўстмуҳаммад, Н.Эшонкул ҳикоялари мисолида): Фил.фан.номз....дисс.... – Тошкент, 2002. – Б.18.
11. Мамажонов С. Чўлпоннинг насрий ижоди // Ўзбек тили ва адабиёти, 1991, № 6. – 3 - 9 б.
12. Владимирова Н. Чўлпон – ҳикоянавис // Ўзбек тили ва адабиёти, 1992, № 3/4. – 13 – 17 б.
13. Шарафиддинов О. Чўлпоннинг кичик насрий асарлари // Ўзбек тили ва адабиёти, 1990, № 2. – 7-13 б.
14. Куронов Д. Чўлпон поэтикаси: Филол. фан. д-ри...дисс. – Тошкент, 1998. – 282 б.
15. <https://saviya.uz/ijod/adabiyotshunoslik/zamonaviy-eron-nasrining-modernisti/> Ойдин ТУРДИЕВА.